

Η διαμάχη για τα τζαμιά

Πολλοί εκλεγμένοι εκπρόσωποι των δυτικών δημοκρατιών αντιμετωπίζουν αιτήματα από τις τοπικές μουσουλμανικές οργανώσεις για την κατασκευή τζαμιών. Ιδιαίτερα στη Γαλλία ο αριθμός των τζαμιών αυξάνεται διαρκώς, όπως αυξάνεται και ο μουσουλμανικός πληθυσμός: σήμερα, στην

ΕΕ οι μουσουλμάνοι υπολογίζονται σε 44 εκατομμύρια, εκ των οποίων τα 4,7 βρίσκονται στη Γαλλία. Η δημογραφική τους ανάπτυξη οφείλεται τόσο στη μετανάστευση, όσο και στην αναπαραγωγή και στον προσηλυτισμό.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η κατασκευή τζαμιών εντάσσεται στο άρθρο 18 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που εγκρίθηκε το 1948 – τα πράγματα όμως δεν είναι τόσο απλά. Εκ πρώτης όψεως, πώς να αντιταχθεί κανείς στην κατασκευή τόπων λατρείας σε χώρες όπου έχουν εδραιωθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και η θρησκευτική ελευθερία; Οι καθολικοί και οι προτεστάντες έχουν εκκλησίες, οι Εβραίοι έχουν συναγωγές· γιατί οι μουσουλμάνοι να μην έχουν τζαμιά; Γιατί πρέπει να καταδικάσουμε το Ισλάμ σε υπόγεια ή, πολύ χειρότερα, να το ενθαρρύνουμε σε δημόσιες προσευχές καταμεσής στους δρόμους; Οι υπέρμαχοι των τζαμιών θεωρούν ότι είναι μια καλή και φυσική μέθοδος για να σταματήσουν οι διαμαρτυρίες των μουσουλμάνων περί θρησκευτικών διακρίσεων και να περιοριστεί ο φονταμενταλισμός, η τρομοκρατία, ακόμα και η εσωστρέφεια των μουσουλμανικών μειονοτήτων (communitarisme).

Ωστόσο, το πρόβλημα που τίθεται στη Γαλλία είναι πώς η δημοκρατία θα διατηρήσει το νόμο του 1905 περί κοσμικού κράτους και λαϊκού σχολείου μαζί με την ελευθερία μιας λατρείας η οποία αντιβαίνει στο κοσμικό κράτος και στο λαϊκό σχολείο. Το άρθρο 18 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του

Ανθρώπου ορίζει: «Καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία [...] της θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία να αλλάξει τη θρησκεία του». Το Κοράνι, που διδάσκεται στα τζαμιά, απαγορεύει την αποστασία την οποία τιμωρεί με θάνατο. Το άρθρο 3 της Διακήρυξης ορίζει: «Καθένας έχει το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια». Όμως, στα τζαμιά, η διδασκαλία του Κορανιού ενσταλάζει αξίες που αρνούνται την ελευθερία των γυναικών, των ομοφυλοφίλων και των απίστων.

Όταν το 1979, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί ανέλαβε την εξουσία στο Ιράν –ενώ η διεθνής αριστερά τον χειροκροτούσε– δήλωσε: «θα διαδώσουμε το Ισλάμ σ' ολόκληρο τον κόσμο». Η απαίτηση για τζαμιά στη Δύση δεν είναι μόνο ζήτημα θρησκευτικής ελευθερίας, είναι μέρος της στρατηγικής των μικρών βημάτων που τίθενται σε εφαρμογή εκ μέρους των μουσουλμανικών ηγεσιών: πολλαπλασιάζοντας τις αξιώσεις (μαντίλα, διατροφικές ανάγκες στο σχολείο, άρνηση ένταξης, τζαμιά), οι μουσουλμάνοι προσπαθούν να κάνουν το Ισλάμ πιο «ορατό» και να επιβάλουν τη θριαμβική του παρουσία στο σύνολο της ευρωπαϊκής κοινωνίας.

Το Ισλάμ δεν είναι απλώς μια θρησκεία «σαν όλες τις άλλες»· είναι ένας νομικός και ηθικός κώδικας. Ομοίως, τα τζαμιά δεν είναι απλώς τόποι λατρείας, αλλά χώροι προσηλυτισμού και στρατολόγησης, κορανικά σχολεία όπου γίνεται κατήχηση για τον ιερό πόλεμο εναντίον των απίστων. Εξαιρέσεις υπάρχουν: πράγματι, μερικά από τα τζαμιά απευθύνονται σε μετριοπαθείς μουσουλμάνους (ιδιαίτερα στην Ελβετία)· κατά κανόνα όμως, τα ισλαμικά κινήματα (Σουνίτες, Σιίτες, Σαλαφίτες) θεωρούνται, το καθένα με διαφορετικό βαθμό «ριζοσπαστικότητας» πάνω και πέρα από τους νόμους που διέπουν τη ζωή των ατόμων και τις σχέσεις μεταξύ τους στις δυτικές δημοκρατίες. Το Ισλάμ είναι η άρνηση της ίδιας της έννοιας του διαχωρισμού θρησκείας και κράτους.

Πιστεύω λοιπόν ότι η κατασκευή τεμένους δεν αποτελεί «απλώς» μια θρησκευτική απαίτηση. Εξάλλου, οι οργανώσεις που απαιτούν τζαμιά αποτελούν συνήθως ένα μικρό ποσοστό του αραβο-μουσουλμανικού πληθυσμού το οποίο ασκεί πίεση στην πλειοψηφία

των μουσουλμάνων. Παρατηρείται το αναμενόμενο αποτέλεσμα: όσο περισσότερα γίνονται τα τζαμιά, τόσο πολλαπλασιάζονται οι μαντιλοφόρες, τόσο αυξάνεται ο αριθμός των νέων που προσηλυτίζονται σε φονταμενταλιστικές οργανώσεις, καθώς και ο αριθμός των αναγκαστικών γάμων και των επεισοδίων κακοποίησης γυναικών. Τα τζαμιά περικλείουν τις κοινότητες σε πείσμα της ανοιχτής κοινωνίας στην οποία επέλεξαν να ζήσουν οι μουσουλμάνοι της Δύσης. Και επιβάλλουν τους δικούς τους κανόνες παραβιάζοντας το σύνταγμα και τη νομοθεσία: στις περιοχές των τζαμιών κλείνουν τα κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, οι πισίνες μοιράζουν τα ωράριά τους σε «ανδρικά» και «γυναικεία», ενώ στα σχολεία όλο και περισσότερα παιδιά απέχουν από τα μαθήματα που δεν συμβαδίζουν με τη σαρία (βιολογία, φιλοσοφία, γυμναστική των κοριτσιών). Η ευρωπαϊκή πείρα δείχνει ότι τα τζαμιά δεν προωθούν την ενσωμάτωση των μουσουλμάνων αλλά ότι, αντιθέτως, τονίζουν τις θρησκευτικές και πολιτιστικές διαφορές διχάζοντας βαθύτερα τον κύριο κορμό της κοινωνίας από τις μειονότητες.

Στη Γαλλία, το 30% της χρηματοδότησης των τζαμιών προέρχεται από τους φόρους των πολιτών. Βρίσκω φυσικό το να μην επιθυμούν περιττές δαπάνες ιδιαίτερα σε εποχή οικονομικής δυσπραγίας· πόσο μάλλον ότι πρόκειται για τόπους λατρείας και προπαγάνδας που μεταμφιέζονται σε πολιτιστικά κέντρα. Βρίσκω εξίσου φυσικό να μη θέλουν ισλαμικά τοπία στις πόλεις τους: η Τεχεράνη είναι η Τεχεράνη και το Παρίσι είναι το Παρίσι· τα ισλαμικά σύμβολα, όπως οι μιναρέδες, εμπεριέχουν τα χαρακτηριστικά της θεοκρατίας· δεν είναι αισθητικού τύπου, όπως δεν είναι αισθητικού τύπου η μπούρκα και η μαντίλα. Απαιτείται εφαρμογή του πλουραλισμού χωρίς υποχώρηση των δημοκρατικών αρχών: δεν καλούμαστε να αποδεχτούμε τους ιμάμηδες –οι οποίοι εξάλλου είναι άσχετοι ή εχθρικοί προς το ευρωπαϊκό δίκαιο– αλλά να βοηθήσουμε όσους και όσες αισθάνονται ότι καταπιέζονται από τον νόμο του Κορανίου υποκαθιστώντας τον από τους νόμους της δημοκρατίας. Οι επιστήμονες –κοινωνιολόγοι, ιστορικοί– που προέρχονται από ισλαμικές χώρες (π.χ. η Necla Kelek), επειδή ξέρουν τι σημαίνει ισλάμ, είναι πολύ δριμύτεροι στην αντίθεσή

τους στα τζαμιά απ' ό,τι οι αφελείς και ανυποψίαστοι δυτικοί. Ιδιαίτερα, αντιτίθενται στα μεγάλα, εμβληματικά τζαμιά στο κέντρο των δυτικών πόλεων τα οποία εξυπηρετούν ρόλο «επίδειξης δύναμης», εμποδίζοντας, όπως προαναφέρθηκε, την ενσωμάτωση.

Στο Λονδίνο, όπου την ανέγερση τζαμιού χρηματοδοτεί το ιεραποστολικό κίνημα Tablighi Jamaat –που προωθεί τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό και λειτουργεί ως κέντρο στρατολόγησης της Αλ-Κάιντα– αναδύεται το πρόβλημα της αδιαφάνειας των ισλαμικών επιχειρήσεων. Όταν οι φορολογούμενοι πληρώνουν για τα τζαμιά έχουν την ψευδαίσθηση του «ελέγχου» πάνω σ' αυτά· όταν δεν πληρώνουν, επιτρέπουν την είσδυση ομάδων με σκότιες βλέψεις.

Η αντίθεση στην κατασκευή τζαμιών θεωρείται ρατσιστική και «ισλαμόφοβη» συμπεριφορά. Στην πραγματικότητα, η γλυκιά αποδοχή των τζαμιών είναι αποτέλεσμα ισλαμοφοβίας. Όσοι δεσμεύονται στον Διαφωτισμό, στους κοινωνικούς αγώνες, στον εκσυγχρονισμό και στην πρόοδο, όσοι απορρίπτουν τον σκοταδισμό, δεν φοβούνται τίποτα. Οι Ευρωπαίοι έχουν κερδίσει την ελευθερία και τους θεσμούς τους μετά από αιώνες αγώνων εναντίον της τυραννίας και της κυριαρχίας της Εκκλησίας· αλλά, όπως δήλωσε ο Πάπας, «Με το Ισλάμ, ο θεός επιστρέφει στην Ευρώπη».

Ο τίτλος του άρθρου με θέμα τη δημιουργία τζαμιών στις δυτικές χώρες καταδεικνύει την ουσία τους: τα τζαμιά δεν είναι, και δεν μπορούν να είναι, «δεδομένος» θεσμός στη Δύση· παραμένουν αντικείμενο διαμάχης που πρέπει να καταλήξει σε ξεκάθαρη συνεννόηση μεταξύ των θρησκευτικών μειονοτήτων και των αρχών και πληθυσμών των χωρών στις οποίες αυτές οι μειονότητες επέλεξαν να ζήσουν. Απαιτείται κάποιου είδους πρόσθετο κοινωνικό συμβόλαιο.

Το προφανές και πρωταρχικό ζήτημα είναι εκείνο της ένταξης των μειονοτήτων στον κύριο κοινωνικό κορμό. Στην καλύτερη περίπτωση, η ένταξη φτάνει στην αφομοίωση, στο χωνευτήριο όπως λέγαμε παλιότερα, μιλώντας για τις ΗΠΑ: το «χωνευτήριο»

(melting pot) ήταν ένας παράγοντας της αμερικανικής επιτυχίας· η υποχώρησή του τα τελευταία τριάντα χρόνια συντελεί στην καθίζηση του αμερικανικού ιδεώδους. Τίθενται όμως και άλλα ζητήματα που πρέπει να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας και κοινωνικού διαλόγου: Υπάρχει «παρανόηση» του Ισλάμ; Υπάρχει πράγματι ιστορική εχθρότητα μεταξύ Ισλάμ και Δύσης που οφείλεται στο απώτερο παρελθόν (Σταυροφορίες, Οθωμανική αυτοκρατορία) και στο πιο πρόσφατο (αποικιοκρατία); Ή η εχθρότητα πρέπει να αποδοθεί σε γεωπολιτικές αιτίες, σχετικές, λόγω χάρη, με το πετρέλαιο που, μολονότι ρέει κάτω από τα πόδια των μουσουλμάνων, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αγαθά του δυτικού πολιτισμού; Ή μήπως, εντέλει, οι πολιτισμικές διαφορές θα είχαν λειανθεί αν δεν είχε ιδρυθεί το κράτος του Ισραήλ το οποίο παραβίασε τα δικαιώματα των Αράβων στη Μέση Ανατολή; Μήπως απλούστατα η Ανατολή φθονεί τη Δύση και απεργάζεται την καταστροφή της;

Νομίζω ότι όλα αυτά ισχύουν. Κι όμως, οι αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με τις μουσουλμανικές κοινότητες στις δυτικές χώρες στηρίζονται σε μια μορφή denial – σε μια άρνηση της πολυπλοκότητας των προβλημάτων που παρουσιάζει η συμβίωση διαφορετικών πολιτισμών, εμπειριών, συμφερόντων και ηθικών κωδίκων. Για να απλουστευτεί πραγματικά το ζήτημα – να «ξεχαστεί» το συγκρουσιακό παρελθόν μεταξύ Ανατολής και Δύσης – πρέπει να το αποφασίσουν και οι δύο πλευρές· όπως, για παράδειγμα, η Γαλλία και η Γερμανία αποφάσισαν να αφήσουν πίσω τους δύο παγκοσμίους πολέμους με ανυπολόγιστες απώλειες μόνο και μόνο επειδή τις ένωνε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Οι μουσουλμάνοι, για μια σειρά λόγους, δεν φαίνονται διατεθειμένοι να συμφιλιωθούν με τη Δύση με την οποία δεν τους ενώνει κοινός πολιτισμός: όσα τζαμιά και να χτιστούν στο Λονδίνο, στο Παρίσι, στην Αθήνα, δεν πρόκειται να αλλάξουν αυτή τη στάση της μη συμφιλίωσης – αντιθέτως, θα την επιτείνουν.

Ωστόσο, δεν είναι όλοι οι μουσουλμάνοι ίδιοι, όπως δεν είναι ίδιοι οι χριστιανοί. Το σοβαρό πρόβλημα σήμερα είναι ότι

υπολογίσιμο ποσοστό μουσουλμάνων ανακινεί το ζήτημα της ταυτότητας, ενός είδους επαναβεβαίωσής της, ανακάλυψης του εαυτού και ορισμού του χώρου τους ως «turf», ως αδιαπέραστη επικράτεια. Οι ταυτοτικές αντιλήψεις μπορούν να εξελιχθούν εύκολα σε ρατσιστικές: μέρος των μουσουλμάνων είναι μισαλλόδοξοι ακόμα κι όταν ζουν ή φιλοξενούνται σε δυτικές χώρες. Η συμπεριφορά αυτή προκαλεί, με τη σειρά της, ταυτοτική αναδίπλωση των δυτικών πληθυσμών που αισθάνονται ότι απειλούνται στο ίδιο τους το έδαφος.

Είναι αληθινή αυτή η απειλή ή πρόκειται για υπερβολή και φοβία έναντι του «άλλου»; Δύσκολο να απαντήσει κανείς με ακρίβεια. Το σίγουρο είναι ότι οι ΗΠΑ κατασκεύασαν εχθρούς κι ότι, με την πολιτική τους, συνέβαλαν –αλλά δεν δημιούργησαν– τη μουσουλμανική εσωστρέφεια, την επιθετική απόρριψη κάθε δυτικού, κοσμικού και «εκσυγχρονιστικού» στοιχείου. Έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που οι Άραβες διέπρεπαν στις επιστήμες και στις τέχνες: η θεοκρατία κατέπνιξε το πνεύμα τους και τους στεγανοποίησε – ακριβώς αυτή τη στεγανοποίηση εξυπηρετούν τα τζαμιά στις δυτικές χώρες· και γι' αυτό η δημιουργία τους χρειάζεται περισσότερη σκέψη και σύνεση.

Ο διάλογος πρέπει, νομίζω, να κινηθεί γύρω από την κατανόηση της νοοτροπίας του πρώην αποικιοκρατούμενου: Πώς βλέπουν τον εαυτό τους οι άνθρωποι και οι εθνότητες που, σε κάποια στιγμή του ιστορικού χρόνου, βρέθηκαν σε υποδεέστερη θέση από άλλους ανθρώπους και εθνότητες; Και πώς μπορούν να υπερβούν στην πράξη τη νοοτροπία του ανήμπορου θύματος χωρίς να μεταμορφωθούν σε επιθετικούς εισβολείς; Τι πρέπει να γίνει σε παγκόσμιο επίπεδο ώστε να διευκολυνθεί η σχέση μεταξύ πολιτών σε τοπικό επίπεδο;

Ο δυτικός πολιτισμός έχει κι αυτός τα προβλήματα, τις αντιφάσεις του και τα ιστορικά του υπολείμματα. Αλλά η αίγλη του δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Μία από τις συνιστώσες αυτής της αίγλης είναι οι δημοκρατικοί θεσμοί οι οποίοι λείπουν από τις μουσουλμανικές χώρες – πράγμα που αφορά τη Δύση μόνον όταν η άρνηση των δημοκρατικών θεσμών ακολουθεί τις μεταναστευτικές

κοινοτήτες στις μετακινήσεις τους. Με λίγα λόγια, οι Αφγανοί πρέπει να μπορούν να επιβάλουν τη θεοκρατία τους στο αφγανικό έδαφος αλλά, σε καμία περίπτωση, δεν μπορούν να την επιβάλουν, ακόμα και σε μικρογραφία, στο δυτικό έδαφος.

Οι φωτισμένοι μουσουλμάνοι και οι εκκοσμικευμένοι Άραβες, Ασιάτες ή Αφρικανοί αναγνωρίζουν τη σκοτεινή πλευρά της ιστορίας του Ισλάμ περίπου όπως οι φωτισμένοι χριστιανοί και εκκοσμικευμένοι δυτικοί αναγνωρίζουν τη σκοτεινή πλευρά της ιστορίας του χριστιανισμού. Αλλά δεν συνιστούν την κυρίαρχη τάση: η κυρίαρχη τάση είναι ο αραβικός εθνικισμός και ο φονταμενταλισμός σε ποικίλους βαθμούς. Και το αποτέλεσμα είναι η επιθυμία και η πρακτική του εξισλαμισμού, την οποία δεν πρέπει να αγνοούμε μέσα στην ατμόσφαιρα των καλών αισθημάτων και της συμφιλίωσης. Η συμφιλίωση είναι δύσκολη: ο δυτικός πολιτισμός επικεντρώνεται στον ορθολογισμό, στον εμπειρισμό και στους κοσμικούς θεσμούς· το Ισλάμ προτείνει μια κοσμοαντίληψη που υπενθυμίζει στους δυτικούς τον ευρωπαϊκό μεσαίωνα. Σημειώνω εδώ ότι, αντιθέτως με όσα πιστεύουν οι μουσουλμάνοι, η ιδέα του εθνικού κράτους την οποία καλλιεργούν, είναι δυτικής εμπνεύσεως: το εθνικό κράτος δεν συμβαδίζει με την ισλαμική παράδοση η οποία προϋποθέτει την ομαδοποίηση των λαών κάτω από τον νόμο του Μωάμεθ.

Η κοινοτιστική αντιμετώπιση των μειονοτήτων οδηγεί σε κοινωνική κατάτμηση. Για μια ακόμα φορά θα επαναλάβω τη ριζική διαφορά ανάμεσα στον πλουραλισμό –την ύπαρξη μειονοτήτων που σέβονται την ίδια νομοθεσία και συνάπτουν αφομοιωτικές σχέσεις μεταξύ τους– και την πολυπολιτισμικότητα η οποία σφραγίζει τις κοινότητες απομονώνοντάς τες από τον κύριο κορμό της κοινωνίας και υπογραμμίζοντας τις διαφορές τους από αυτόν. Η δημιουργία τζαμιών θέτει συγκεκριμένα και σύνθετα ερωτήματα στρατηγικής: Επιθυμούμε την ένταξη ή/και αφομοίωση των μουσουλμάνων; Ποια μουσουλμανική τάση παίρνει την πρωτοβουλία δημιουργίας τζαμιών; Ποιο θα είναι το πολεοδομικό και λειτουργικό τους μοντέλο;

Στις δυτικές δημοκρατίες τίποτα δεν θα έπρεπε να θεωρείται

μοιραίο: οι εξελίξεις –πολιτικές, πολιτισμικές, περιβαλλοντικές– μπορούν και οφείλουν να ελέγχονται από τους θεσμούς. Η εμπειρία των ανεπτυγμένων χωρών είναι ήδη αρκετά πλούσια ώστε να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα: για παράδειγμα, η Γαλλία, ως φοβική και ενοχική έναντι των πρώην αποικιοκρατούμενων, διέπραξε και συνεχίζει να διαπράττει χονδροειδές λάθος επιλέγοντας την πολυπολιτισμικότητα έναντι του πλουραλισμού. Οι μουσουλμανικές κοινότητες, αντί να ενταχθούν, περικλείονται όλο και περισσότερο απαιτώντας όλο και ισχυρότερη παρουσία: περισσότερα τζαμιά, περισσότερα θρησκευτικά σχολεία, περισσότερα καταστήματα τροφίμων χαλάλ, περισσότερες θετικές διακρίσεις στην εκπαίδευση, στην εργασία και στα μέσα ενημέρωσης. Και βεβαίως, το Ισλάμ δεν είναι μια ενδυματολογική και διατροφική επιλογή· ούτε μια μορφή εξωτισμού· είναι μια θρησκεία που επηρεάζει βαθιά την πολιτική συμπεριφορά του ανθρώπου εμποδίζοντάς τον να συμμετέχει στην κοινωνία των πολιτών.